

Landbouw: Moet Nederland de stal van Europa blijven?

PVDA/GL.....	2
Volt.....	4
PvdD.....	4
D66.....	5
BIJ1.....	6
CU.....	6
SP.....	7
NSC.....	7
BBB.....	8
DENK.....	8
CDA.....	8
SGP.....	9
VVD.....	9
PVV.....	10
JA21.....	10
FVD.....	11

[Let op: Dit document bevat voornamelijk teksten uit concept-verkiezingsprogramma's. Hoewel we de definitieve wijzigingen hebben meegenomen in onze analyse en infographics, zijn deze niet in dit overzicht opgenomen.]

PVDA/GL

- Om natuur, klimaat en grondstoffen te sparen, dringen we het gebruik van kunstmest terug, zo nodig met een heffing op kunstmest. De recycling van fosfaat en andere nutriënten uit rioolwaterzuiveringslib wordt verplicht.
- We steunen een voortvarende aanpak binnen de EU en voeren een nationale heffing op schadelijke bestrijdingsmiddelen in, waarvan de opbrengst wordt gebruikt om boeren te helpen minder chemische middelen te gebruiken. Zowel de landbouw als overheden en particulieren stoppen met het gif glyfosaat.
- We ondersteunen boeren om in plaats van schaalvergroting te kiezen voor een duurzaam en natuurinclusief model, waarmee hun grond ook vruchtbaar blijft voor de generaties na hen. De mens als heerser over de natuur en dieren maakt plaats voor het besef dat wij als mens afhankelijk zijn van een functionerend ecosysteem met een rijke biodiversiteit.
- We richten een Nationale Grondbank op. Met hulp van deze bank kunnen lokale en regionale overheden actief grondbeleid gaan voeren en eenvoudiger grond aankopen (tegen de gebruikswaarde). Zo wordt het makkelijker en goedkoper om woningen te bouwen, krijgen gemeenten meer ruimte om maatschappelijke initiatieven te ondersteunen met betaalbaar vastgoed en kunnen we natuurinclusieve boeren helpen door hen voor een aantrekkelijke prijs grond te laten pachten van de overheid.
- Boeren die zich inzetten voor natuurbescherming en herstel worden beloond. We breiden teeltvrije zones voor de landbouw uit om water en natuur beter te beschermen en stimuleren boeren om in die teeltvrije zones te werken aan bloemrijke randen, natuurvriendelijke oevers of herstel van landschapselementen. Landschapsgrond, of ‘ondernemen met natuur’ wordt een optioneel instrument voor grondeigenaren die in de directe omgeving van natuurgebieden graag door willen met ondernemen. We voeren het Aanvalsplan Grutto uit. We stimuleren slim landgebruik en dubbelfuncties volgens het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Boeren die stoppen of extensiveren, kunnen rekenen op een actieteam Ruimtelijke Herontwikkeling voor hulp bij het ontwikkelen van andere economische activiteiten. We anticiperen op nieuwe verdienmodellen voor de boeren, door bijvoorbeeld op boerenerven maatschappelijk wenselijke bestemmingen mogelijk te maken, zoals woningen voor starters of senioren of een minicamping.
- Een goedbelegde boterham voor boer en consument. We geven prioriteit aan bescherming en herstel van natuur in natuurgebieden, dorpen en steden en rondom agrarische activiteiten. We kiezen voor natuurinclusieve landbouw en de mogelijkheid voor boeren om voldoende geld te verdienen met activiteiten die bijdragen aan natuurherstel. Door hoge grondprijzen staat het verdienmodel van veel boeren onder druk. Daarom richten we een Nationale Grondbank op die bij bedrijfsbeëindiging het recht op eerste koop krijgt van grond en dieren- en emissierechten, waarna dit verpacht wordt aan boeren om bijvoorbeeld een voedselgemeenschap te starten of voor natuurinclusieve landbouw (zie uitgebreider voorstel bij ‘De gemeenschap aan het roer’). Om jonge agrariërs voor te bereiden op een toekomst met perspectief, wordt het agrarisch en groen onderwijs hierop aangepast. Zo zullen stages, lesmateriaal en informatiemomenten gericht zijn op het uitvoeren van duurzame, natuurinclusieve kringlooplandbouw. We houden daarbij rekening met klimaatverandering en agrarisch handelen in evenwicht met de natuur.
- Genoeg voedsel door groene boeren te belonen. We kiezen voor hoogwaardige productie, bestemd voor de Nederlandse consument en de regio, en in balans met de natuur. We stimuleren kennisontwikkeling over biologische, natuurinclusieve, diervriendelijke, gifvrije kringlooplandbouw en maken deze kennis beter toegankelijk voor koplopers en boeren die willen omschakelen. Met subsidies stimuleren we de omschakeling naar duurzamere vormen van landbouw, zoals biologische landbouw en natuurinclusieve kringlooplandbouw en activiteiten als voedselbossen, voedselgemeenschappen en korte ketens rond steden en dorpen. We creëren een beter verdienmodel voor boeren, met beloningen voor agrarisch natuurbeheer, landschapsbeheer, CO₂-opslag en waterberging. De positie van coöperaties en samenwerkingsverbanden van duurzame boeren versterken we ten opzichte van toeleveranciers, voedselverwerkers en supermarktketens. Voor onze internationale agenda geldt dat Nederlandse

landbouw wereldwijd koploper is en blijft, maar dan met een nieuwe koers: agrarische sector, agribusiness en wetenschap ontwikkelen een roadmap voor agro-ecologische landbouw in Nederland en daarbuiten.

- Gerichte uitkoop. Om de natuur te laten herstellen is het van belang grote vervuilers dichtbij natuurgebieden uit te kopen. We zetten in op een actief uitkoopbeleid. Als niet genoeg boeren op vrijwillige basis meedoen, zijn we ook bereid om boeren verplicht uit te kopen. Als we inzetten op normeren en beprijzen, zijn bovendien minder royale subsidies en uitkoopregelingen nodig. We stoppen met subsidies aan de veehouderij voor onbewezen technologische innovaties.
- Minder vervuilende landbouw. We kiezen voor de invoering van een graslandnorm en romen dierrechten af. Daarbij concentreren we ons in eerste instantie op overgangsgebieden rondom natuurgebieden en weidevogelkerngebieden. Het uitgangspunt is dat vervuilende boeren betalen voor hun uitstoot. De opbrengsten gebruiken we voor investeringen in verduurzaming. Voor de landbouw komt er een systeem van carboncredits, waarbij uitstoot wordt belast en koolstofvastlegging beloond. De opbrengst vloeit terug naar het transitiefonds voor de verduurzaming van de landbouw. Daarbij willen we boeren de vrijheid geven om zelf te bepalen op welke manier ze hun uitstoot terugdringen. Om natuur, klimaat en grondstoffen te sparen, dringen we het gebruik van kunstmest terug, zo nodig met een heffing op kunstmest. De recycling van fosfaat en andere nutriënten uit rioolwaterzuiverings-slib wordt verplicht. We steunen een voortvarende aanpak binnen de EU en voeren een nationale heffing op schadelijke bestrijdingsmiddelen in, waarvan de opbrengst wordt gebruikt om boeren te helpen minder chemische middelen te gebruiken. Zowel de landbouw als overheden en particulieren stoppen met het gif glyfosaat.
- Een Europees circulair voedselsysteem. We maken ons sterk voor omvorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU tot een Gemeenschappelijk Voedselbeleid. Daarbij zet de EU al haar beleidsinstrumenten in om te bouwen aan een circulair voedselsysteem dat ecologische grenzen respecteert, bodemkwaliteit en biodiversiteit verbetert, anticipeert op klimaatverandering, dierenwelzijn waarborgt, de eiwittransitie versnelt, gezond en betaalbaar voedsel biedt aan consumenten en een eerlijke beloning oplevert voor duurzame en biologische boeren. De huidige inkomenssteun aan boeren vervangen we door steun aan biologische en natuurinclusieve kringlooplandbouw, beloningen voor de maatschappelijke diensten die boeren leveren en ondersteuning van een gezonde voedselomgeving. We houden vast aan de strenge Europese regels voor transgenetische modificatie van landbouwgewassen. Voor gewassen die gemodificeerd zijn zonder soortvreemd DNA (cisgenese), bijvoorbeeld met de CRISPR-Cas-techniek, bepleiten we een Europese toets op maatschappelijke waarde. Ook zetten we ons in voor handhaving van de etiketteringsplicht.
- Einde aan de bio-industrie. Alle stallen moeten voldoen aan de hoogste normen voor dierenwelzijn en volksgezondheid. Nieuwe stallen staan we enkel toe ter vervanging van oude stallen of als dat nodig is voor verplaatsing van bedrijven. In slachthuizen komt verplicht cameratoezicht en de maximale duur van diertransporten wordt verkort. Weidegang voor grazende dieren en uitloop voor pluimvee worden verplicht. Om het risico op nieuwe zoönosen te verkleinen, worden pluimveehouderijen nabij waterrijke natuur beëindigd of verplaatst. Ook voeren we een afstandscriterium in voor grote concentraties landbouwdieren tot landbouwdieren van een andere soort, of tot woonwijken.
- Handhaving dierenwelzijnsregels. In lijn met de Wet dieren staan we niet langer toe dat dieren worden onderworpen aan lichamelijke ingrepen om ze aan te passen aan het stalsysteem, zoals het couperen van varkensstaarten. We gaan het Beter Leven-keurmerk opleggen aan supermarkten en de industrie, waarbij in 2030 alleen producten in de schappen liggen met minimaal twee sterren. Dierenfokkers en handelaren mogen alleen werken met een vergunning. Het tentoonstellen en verhandelen van honden en katten die in Nederland niet mogen worden gefokt, wordt verboden. We stimuleren de transitie naar proefdiervrij onderzoek, waarbij dierproeven toegestaan zijn mits het de enige manier is om een substantiële verbetering van de volksgezondheid te bereiken. Voor plezierjacht is geen plaats meer, beheerjacht staan we alleen toe bij bedreiging van de volksgezondheid, veiligheid of biodiversiteit en als bewezen is dat andere diervriendelijke alternatieven niet werken. Overbevising gaan we wereldwijd tegen, zoveel

mogelijk in Europees verband. We faseren zware sleepnetvisserij uit en creëren meer visserijvrije zones. Dierenwelzijnsregels gaan ook gelden voor vissen in kwekerijen.

Volt

- We stimuleren zuiniger gebruik van kunstmest en krachtvoer uit het buitenland door de kostprijs te verhogen, door middel van een kunstmestheffing en krachtvoerheffing. Via deze maatregel wordt stikstofuitstoot verminderd en worden duurzame producten in de supermarkt aantrekkelijker om te kopen.
- We werken aan grondgebonden veehouderij, waar geproduceerd wordt in balans met wat het land en omwonenden aan kunnen. Deze nieuwe vorm van boeren, garanderen we met een eerlijke prijs voor hun product, voornamelijk door Europese prijsafspraken. Er komt geen soja meer uit het regenwoud en er komt een maximaal aantal dieren per hectare. Dit getal ligt lager in de buurt van natuurgebieden.
- Voor succesvolle verandering van de landbouw zullen boeren eerlijk betaald moeten worden voor duurzaam produceren. Een nieuwe markt voor duurzame producten ontstaat niet zomaar, daar hebben we de overheid bij nodig.
- We passen Europese subsidies aan om duurzame diensten zoals agrarisch natuurbeheer te stimuleren; we stoppen met het stimuleren van voedselproductie per hectare. Het aanleggen van houtwallen, stroken met kruiden in plaats van grasland en koolstofvastlegging op boerenland dragen bij aan een nieuw verdienmodel voor (jonge) boeren.
- Hierin is een gelijk speelveld nodig en dus zijn Europese prijsafspraken belangrijk, zodat boeren een eerlijke prijs krijgen voor hun producten. Hiermee garanderen we een duurzaam verdienmodel voor de boeren.
- De veiligheid van boeren, tuinders, bodem en de waterkwaliteit moeten leidend zijn. Volt is daarom tegen het gebruik van glyfosaat en andere giftige bestrijdingsmiddelen. We willen dat Nederland tegen het afgeven van een Europese vergunning stemt.
- We moeten toewerken naar zo veel mogelijk natuurinclusieve en grondgebonden bedrijfsvoering. Dit doen we door kennis te delen en financiële ondersteuning te bieden. We bieden de bedrijven die niet in staat zijn te verduurzamen een uitkoopregeling.
- We zorgen ervoor dat de bio-industrie uiteindelijk wordt afgeschaft en we maken op die manier plaats voor een grondgebonden veehouderij.

PvdD

- Er komt integraal voedselbeleid, waarin het recht op gezond, biologisch en plantaardig voedsel en de positie van duurzame, biologische en diervriendelijke boeren centraal staan. Een nieuw ministerie van Voedsel en landbouw wordt hier verantwoordelijk voor.
- We stoppen het kapotbemesten van onze bodems. Aan de structurele overbemesting in Nederland komt een einde. Het injecteren van mest wordt verboden, evenals het gebruik van kunstmest. De huidige bemesting gaan we vergaand vervangen door plantaardige mest en groenbemesters.
- De Partij voor de Dieren heeft vertrouwen in boerenvakmanschap waar samen wordt gewerkt met de natuur. Juist boeren hebben de natuur nodig om in de toekomst gezond voedsel te kunnen verbouwen. Juist boeren hebben enorm veel te winnen bij schoon water, een gezonde bodem en schone lucht. In plaats van minder boeren, hebben we méér boeren nodig. En ook hier geldt: de toekomst is plantaardig. Uit onderzoek blijkt dat het enige toekomstbestendige verdienmodel in de landbouw een verdienmodel is waarin geen dieren meer worden uitgebuit. De Partij voor de Dieren wil boeren helpen omschakelen naar een gezonde en toekomstbestendige landbouw.
- Het totale aantal dieren dat in de Nederlandse veehouderij wordt gefokt en gedood krimpt met minstens 75% in de komende twee jaar. Duurzaam geteelde plantaardige eiwitgewassen voor menselijke

consumptie hebben de toekomst: de bodem knapt er zichtbaar van op en voor boeren bieden ze een duurzaam perspectief. De omschakeling naar deze teelten wordt volop gestimuleerd en gefaciliteerd.

- Het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid gaat grondig op de schop. De honderden miljoenen euro's aan landbouwsubsidies uit de huidige begroting worden gebruikt om boeren te helpen overschakelen naar duurzame, plantaardige productie. Daarna worden de subsidies afgeschaft.
- Boeren en tuinders krijgen de mogelijkheid om zich samen sterk te maken voor een eerlijke inkoopprijs voor hun product. Ook komt er een eerlijke-prijs-bewijs: tussenhandelaren, supermarkten en andere retailers moeten aantonen dat zij een faire inkoopprijs betalen aan de boer. Contracten met een leveringsplicht voor een niet-kostendekkende prijs worden verboden.

D66

- Nederland gaat inzetten op grondgebondenheid om kringlopen te sluiten en om importafhankelijkheid van kunstmest en veevoer te verminderen.
- Een duurzame landbouw begint bij een gezonde bodem. Om de kringloop te sluiten, wordt er veel minder gebruikgemaakt van kunstmest. In plaats daarvan worden natuurlijke en organische alternatieven ingezet, zoals reststoffen uit de mest als 'kunstmest' in de akkerbouw. Zo kunnen veehouders en akkerbouwers in de regio elkaars mest optimaal gebruiken en is er minder kunstmest nodig. We zetten ons in om knellende Europese mestwetgeving aan te passen.
- We moeten slim omgaan met onze beperkte ruimte, daarom krijgen dieren steeds minder veevoer dat geschikt is voor menselijke consumptie. In plaats daarvan krijgen dieren meer voedselresten, gewasresten en insecten. Nederland zet zich in voor een nieuwe EU- eiwitstrategie om zo de importafhankelijkheid te reduceren en natuurlijke, lokale diervoeders te bevorderen. Ook wijzigen we EU-wetgeving om bruikbare reststromen in te zetten als diervoeder.
- D66 wil een voedselvisie met een duidelijk transitiepad en perspectief voor de boer, de keten en de consument. Hierbij horen stimulerende en sturende instrumenten en investeringen.
- De toekomst van de Nederlandse landbouw is voor jonge boeren en tuinders. Zij staan aan de voorhoede van verduurzaming en samenwerking. D66 wil dat er perspectief is voor de volgende generatie. Daarom kijken we bijvoorbeeld naar omschakelingssubsidies en andere steunmaatregelen.
- We brengen kringlooplandbouw in de praktijk. We helpen boeren de omslag te maken en we stellen met een Kringlooplandbouwwet de basisbeginselen en kaders hiervoor vast.
- Er komt een specifieke subsidie voor jonge en biologische boeren om hen te helpen bij de transitie, bijvoorbeeld met certificeringskosten en omschakeling.
- De Europese landbouwsubsidies die Nederland zelf kan verdelen, gaan voortaan alleen naar boeren die stappen zetten naar kringlooplandbouw, biologische boeren en jonge boeren die de omschakeling willen maken. Of als inkomensondersteuning voor boeren die aan natuurbeheer doen of groenblauwe diensten leveren. In het volgende Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid moet de generieke inkomenssteun in zijn geheel verdwijnen; alleen publiek geld voor geleverde publieke diensten.
- Er komt een duurzaamheidsstandaard in de keten die voldoet aan de voorwaarden van kringlooplandbouw. Zo ligt de verantwoordelijkheid niet alleen bij de boer of de consument, maar vooral bij de marktpartijen.
- D66 wil een duurzaamheidsbijdrage voor landbouwproducten in rekening brengen bij de afnemers van boeren, zoals de verwerkende industrie en supermarkten. Deze marktpartijen krijgen korting op de heffing als zij vooruitlopen op de duurzaamheidsstandaard. De opbrengst ervan komt beschikbaar als omschakelingssubsidie voor biologische en kringloopboeren. Hierbij zal specifiek gekeken worden hoe jonge boeren hiervan kunnen profiteren.
- Nederland heeft de grootste veedichtheid van de Europese Unie, met bijna 120 miljoen landbouwdieren. Dat is enorm veel voor ons kleine land. De bio-industrie is schadelijk voor mensen, dieren en de leefomgeving. We stoppen daarom zo snel mogelijk met de grootschalige bio-industrie. De veehouderij

gaat toe naar een gezonder, duurzamer en dierwaardig model, ondersteund met faciliterende en stimulerende maatregelen.

BIJ1

- De bio-industrie moet afgebouwd worden en uiteindelijk verdwijnen. Dit moet deels gebeuren door het uitkopen, sluiten en onteigenen van grote intensieve veehouders (megastallen). Daarnaast moet de overheid sterk investeren in diervriendelijkere landbouw en nieuwe initiatieven daartoe ondersteunen. Regeneratieve landbouw (zoals voedselbossen), en in het bijzonder agrarische bedrijven die hiernaar overstappen, worden (financieel) ondersteund.
- Nederland zet zich in voor een forse herziening van het Europees landbouwbeleid, waarbij alleen nog subsidies worden verstrekt aan circulaire landbouw.

CU

- Maak grondgebondenheid een randvoorwaarde. We werken de komende 10 tot 15 jaar toe naar een grondgebonden melkveehouderij, die in balans is met de omgeving en het benodigde ruwvoer op eigen grond of in de directe omgeving produceert. Dat past helemaal bij het kringloop-principe. Grondgebondenheid kan op verschillende manieren worden ingevuld, bijvoorbeeld met een combinatie van een maximaal aantal koeien en maximale melkproductie per hectare.
- Sluit de nutriëntenkringlopen. We willen een sluitende kringloop van mest, gewas, voer, voedsel en restproducten bij voorkeur op lokaal niveau. Op deze manier gebruiken de akkerbouw, tuinbouw en veehouderij de grondstoffen en reststromen van de voedingsmiddelenindustrie en elkaars voedingsketens. Daarbij is het van belang dat de omvang van de verschillende vormen van landbouw goed op elkaar is afgestemd.
- Verbeter de bodemvruchtbaarheid. Een boer die goed voor zijn grond zorgt, is een goede boer. De productie en het gebruik van kunstmest dragen bij aan de stikstof-disbalans in de agrarische sector. Het produceren van kunstmest kost ook nog eens veel energie. Daarom streven we ernaar het gebruik van kunstmest in de akkerbouw te vervangen door groenbemesters, meer vlinderbloemige (eiwit)gewassen in het bouwplan, dierlijke mest en reststromen als maaisel. Hiermee bevorderen we de samenwerking tussen veehouders en akkerbouwers rond mest. Daarnaast werken we aan aanpassingen van nationale en Europese mestregels, zodat deze dienstbaar worden aan de kringlooplandbouw en betere zorg voor de bodem mogelijk maken.
- De EU wil met haar Green Deal en van boer tot bord-strategie de landbouw verduurzamen en klimaatneutraal maken. Kringlooplandbouw past daarin. Het Europese landbouwbeleid moet ervoor zorgen dat het aantrekkelijk en lonend worden voor boeren om maatregelen te nemen op het gebied van klimaat, milieu en biodiversiteit. Dat kan bijvoorbeeld door inkomensondersteuning te koppelen aan vergroening (randvoorwaarden) en duurzaamheidsprestaties.
- De ChristenUnie wil boeren ruimte geven en tegelijkertijd de maatschappelijke kosten vertalen in prijzen. Daarom komt er een heffing op de uitstoot van broeikasgassen in de veehouderij, waarbij het onvermijdelijke deel van de uitstoot vrijgesteld wordt, (vervuiler betaalt-principe) en er komt een financiële beloning voor opslag van CO₂ in de bodem, waarbij boeren worden gestimuleerd om door grondwaterpeilverhoging CO₂ vast te houden. Ook vezelteelten voor de bouw en isolatie van huizen gaan we beter stimuleren.
- Stel regionale grondbanken in. Als boeren besluiten hun bedrijf te stoppen, kan de grond via de grondbanken opnieuw met aantrekkelijke pachtvoorwaarden (inclusief gebruikscondities) worden uitgegeven via grondbanken. Hierdoor blijft landbouwgrond zoveel mogelijk beschikbaar voor de landbouw, zodat de omslag naar kringlooplandbouw kan worden gemaakt.
- Vergroting biodiversiteit. Een hoge biodiversiteit is van levensbelang voor de bestuiving van allerlei gewassen, voor een rijk bodemleven, goede bodemvruchtbaarheid en weerbaarheid tegen ziekten en

plagen. Afwisseling van grasland, akkerbouwgewassen en landschapselementen is hierbij essentieel. Boeren krijgen een passende beloning als ze biodiversiteitsmaatregelen nemen. We geven hier uitvoering aan via het Deltaplan biodiversiteit, het Aanvalsplan landschapselementen, de regeling Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer en via uitbouw van prestatiebeloning in de eco-regeling.

- Agrariërs die willen omschakelen naar kringlooplandbouw maken de eerste jaren veel kosten, die ze vaak niet terugzien in de prijs. Wij willen dat de overheid boeren stimuleert en ondersteunt bij het omschakelen naar een bedrijf met een zo veel mogelijk gesloten kringloop. Alle producten in Nederlandse supermarkten moeten in de toekomst voldoen aan een nieuwe nog in te stellen Nederlandse duurzaamheidsnorm. Daardoor stijgt de prijs van producten. De supermarkten zorgen voor eerlijke prijzen zodat boeren structureel worden beloond voor de extra prestaties die zij leveren op het gebied van dierenwelzijn en milieu. Verplichte transparantie en monitoring draagt bij aan inzicht en een eerlijk speelveld. Mocht het niet lukken om tot zulke afspraken te komen, kiezen we voor de introductie van een (beperkte) landschapsbelasting op voedsel om financiering van verduurzaming en werkelijke prijzen dichterbij te brengen
- De overheid ondersteunt jonge boeren door zowel praktische als mentale begeleiding bij bedrijfsovername te vergoeden. Dit geldt ook voor coaching bij verander- trajecten, zoals het starten van een nieuwe bedrijfstak of het omschakelen naar biologische productie. Daarnaast blijven goede financiële arrangementen voor jonge boeren die een bedrijf overnemen hard nodig. Boeren die een bedrijf willen overnemen krijgen een tegemoetkoming in de kosten als ze vergroeningsmaatregelen nemen, in de vorm van een startpremie (percentage van de overnamekosten) en een garantieregeling voor een voordelige lening. Ze kunnen ook een beroep doen op vestigingssteun.
- Voedsel dat van buiten de Europese Unie wordt geïmporteerd, moet minimaal aan dezelfde eisen (dierenwelzijn, emissies, biodiversiteit en mensenrechten) voldoen als die we aan onze eigen boeren stellen. Dit vereist wetgevende maatregelen op het terrein van handel en van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).
- De ChristenUnie streeft naar een meer extensieve landbouwsector, met uiteindelijk een kleinere veestapel en minder veevoer van ver, passend in de omgeving.

SP

- We waarderen boeren die op een duurzame manier ons land van voedsel voorzien. We stoppen de schaalvergroting en de grootschalige bio-industrie, die gericht is op export, en leggen de rekening bij de financiers die aan schaalvergroting hebben verdiend. We respecteren provincies die zich tegen gedwongen onteigening van boeren keren en op hun eigen manier de stikstofuitstoot beperken.
- Dierenwelzijn wordt overal in Nederland gegarandeerd, weidgang wordt verplicht in de landbouw en boeren die diervriendelijk en duurzaam produceren kunnen rekenen op onze steun. We garanderen voldoende, veilig en duurzaam voedsel in ons land door oneerlijke internationale handel aan banden te leggen en de voedselproductie zo veel mogelijk te richten op ons eigen land en de buurlanden. Zo verbeteren we ook de natuur en biodiversiteit. Met een nationaal bomenplan gaan we voor elke Nederlander een boom planten.

NSC

- In de veeteelt zetten we verdere stappen richting een toekomstige landbouw, die meer in evenwicht is met de omgeving. De hoeveelheid vee moet beter afgestemd worden op de milieugebruiksruimte en de beschikbare grond in Nederland. Wij kiezen voor een meer grondgebonden melkveehouderij die op regionaal niveau zo veel mogelijk circulair is en de drager is van ons weidelandschap. De omvang van de melkveestapel zal iets kleiner worden dan nu het geval is, maar zal ruimte geven voor jonge boeren om hun bedrijf duurzaam te ontwikkelen. Voor intensieve varkens-, geiten-, kalver- en kippenhouderij zal minder ruimte zijn, vanwege de grootschalige import van veevoer en afvoer van mest. Ook deze sectoren

zullen meer grondgebonden en circulair moeten worden, meer moeten bijdragen aan biodiversiteit, landschap en dierenwelzijn en aan verminderde risico's voor de volksgezondheid. In het opkoopbeleid wordt de focus verlegd naar de intensieve veehouderij in de concentratiegebieden. Er komen geen nieuwe vergunningen voor megastallen.

- Nederland moet op EU-niveau streven naar een aanscherping van de eisen met betrekking tot dierenwelzijn, veilige stalinrichting, voorkomen van dierziekten en transport van dieren, zodat in de gehele EU een diervriendelijkere en duurzamere veehouderij ontstaat. We streven op EU-niveau naar meer natuurlijke gewasbeschermingsmiddelen en een verdere vermindering van antibioticagebruik
- We geven geen steun aan handelsverdragen die de afspraken over de productie van duurzaam voedsel in ons eigen land en de EU ondermijnen. We bevorderen dat er in de keten afspraken worden gemaakt over een betere toegang van consumenten tot biologische en streekproducten. De voorwaarden waaraan boeren moeten voldoen om eigen producten op eigen erf te verkopen moeten worden versoepeld.

BBB

- De EU moet stimuleren dat kunstmest vervangen kan worden door producten gemaakt uit dierlijke mest. Dit is beter voor de bodem en verlaagt de CO₂-uitstoot die gepaard gaat met kunstmestproductie.
- BBB is voor nieuwe veredelings technieken (zoals CRISPR-Cas). Deze moeten in Europa nu snel toegelaten worden, zodat we de voorsprong die wij wereldwijd hebben op het gebied van veredelen van gewassen niet nog verder verliezen. Door weerbaardere gewassen te kweken zullen we minder gewasbeschermingsmiddelen, water en kunstmest nodig hebben.
- De huidige StikstofWet gaat van tafel. Bij de aanpak van stikstofbeleid willen we de focus leggen op natuurkwaliteit, in plaats van dieraantallen, hectares en stikstof. Daarnaast willen we innovatie inzetten om stikstofuitstoot te verminderen en Nederland van het stikstofslot af te halen. Zolang de StikstofWet er wel is moeten we deze uitvoeren met oog voor mens en ondernemer.
- BBB wil snellere toelating van duurzame groene gewasbeschermingsmiddelen met een laag risico, inzet op evenwichtsbemesting, ambitieuze en gelijke minimumstandaarden voor dierenwelzijn, en een systeem met erkenning in de hele EU om duurzame producten eerlijk te kunnen vergelijken.
- De demografische druk vanuit Afrika blijft toenemen. De bevolking kent nu 1,2 miljard mensen en dit wordt naar verwachting 2,4 miljard in 2050 en ruim 4 miljard in 2100. Dat vereist dus een Afrika-beleid! De noodzakelijke schakel hierin is voedselzekerheid. Dat is alleen te bereiken met een intensievere landbouw en veeteelt dan nu het geval is. Nigeria heeft nu ruim 200 miljoen inwoners. Dat gaat naar 600 miljoen in 2100. Met extensief geiten houden kom je er niet. Dat vraagt om een technologisch intensievere aanpak. Hiervoor hebben we kennis in huis om Afrikaanse landen te helpen.
- BBB vindt dat het Europees landbouw-, milieu- en klimaatbeleid met gezond verstand en gepaste milieuruimte op maat moet worden gebracht, waarbij rekening wordt gehouden met de verschillen tussen lidstaten. Ook moet de staat van de natuur in elk land op dezelfde manier in kaart gebracht worden, zodat we beleid vergelijkbaar implementeren. We willen binnen de EU op deze gebieden een gelijk speelveld houden. Het gelijke speelveld sterkt de EU in haar globale positie en doet recht aan de intentie van de grondleggers de interne markt te versterken.

DENK

- Vrijwillige uitkoop van veehouders is het uitgangspunt. Dit hoeft echter geen 37 miljard euro te kosten, dit geld kunnen wij beter besteden.

CDA

- Een sterke agrarische sector is cruciaal voor heel Nederland. Boeren zijn namelijk meer dan voedselproducent. Ze dragen zorg voor gezond voedsel, maar ook voor een gezonde bodem en een

gezonde natuur. In onze visie produceert de landbouwsector ook in de toekomst kwaliteitsproducten voor de vrije wereldmarkt, de Europese markt en de regionale en lokale markt.

- Goede bodemkwaliteit is essentieel in een klein maar druk land. In de afgelopen decennia hebben we veel gevraagd van de bodem. Omgevingsdiensten gaan strenger toezien op lozing van chemische stoffen. Er komt een investeringsimpuls voor geïntegreerde gewasbescherming, ook voor kleine gewassen, zodat de afhankelijkheid van chemische middelen afneemt. De toepassing van organische reststof wordt makkelijker. CO₂-intensieve kunstmest wordt daarmee vervangen door natuurlijke varianten.
- De duurzaamheidstransitie moet op zo'n manier en met zo'n tempo dat de sector het kan meemaken. Daarom moeten we boeren die door willen financieel ondersteunen en moeten we boeren die willen stoppen helpen. Dat geeft perspectief aan jonge en oudere boeren. Net als in de jaren zeventig is een ontwikkel- en saneringsfonds hierbij een prachtig instrument.
- Met een goed verdienmodel, voldoende tijd en instrumenten kan de sector verduurzamen en blijft werkgelegenheid in de sector behouden op een platteland vol vitale bedrijven in harmonie met de natuur. Maar eerst moeten de PAS-melders en interimers worden gelegaliseerd. Dat heeft de hoogste prioriteit en dat is rechtvaardig.
- Voor de land- en tuinbouw moet er voldoende grond beschikbaar blijven. Dit is van groot belang voor (vooral jonge) boeren en tuinders, omdat zij hiervan afhankelijk zijn in hun bedrijfsvoering. We geven daarom vruchtbare landbouwgronden een beschermde status en kijken bij het verdelen van de schaarse ruimte in Nederland naar de grondsoort. Om te zorgen voor grondmobiliteit in de gebiedsgerichte aanpak komt er een beleidsarme groundbank, waarin jonge boeren en tuinders voorrang krijgen bij de toekenning van gronden. Sector en overheid ontwikkelen samen stimuleringsregelingen of beleidsaanpassingen die grondmobiliteit tussen agrariërs aantrekkelijker maken.

SGP

- Wat nodig is, is werkbaar toekomstperspectief voor de duizenden gezinsbedrijven in deze sector. Overheden en sector moeten samen optrekken en voor de lange(re) termijn afspraken maken, zodat ondernemers weten waar ze aan toe zijn. Daarbij moet werk gemaakt worden van een ecologisch en economisch duurzaam verdienmodel, behoud van goede landbouwgronden, bodemvruchtbaarheid en voldoende zoet water en haalbare verduurzaming. Rentmeesterschap vraagt om verdere verduurzaming, verlaging van ongewenste verliezen naar het milieu, verhoging van de (agro)biodiversiteit en minder afhankelijkheid van (dure) kunstmest en soja-import. Belangrijke randvoorwaarden om dit te kunnen bereiken zijn:
 - samenwerking tussen boeren, tuinders, overheid en ketenpartijen (zoals in de FoodValley);
 - sturen op basis van doel- in plaats van op middelvoorschriften;
 - een eerlijke prijs voor producten en ecosysteemdiensten, zoals akkerranden en koolstofopslag;
 - meer proefboerderijen;
 - een gebiedsgerichte aanpak op basis van metingen en haalbare normstelling;
 - innovaties als precisielandbouw.
- Een nieuwe derogatie voor vaste mest en kunstmestvervangers

VVD

- We zetten in op toelating van groene gewasbeschermingsmiddelen. Gewasbescherming is belangrijk voor het effectief bestrijden van plagen en ziekten en daarmee het voorkomen van misoogsten. We maken werk van versnelde ontwikkeling, goedkeuring en toelating van groene, nieuwe middelen met een kleine milieu-impact, zodat chemie kan worden teruggedrongen. Ook willen wij dat de EU toestemming geeft voor het gebruik van kunstmestvervangers.
- Goed ondernemerschap van boeren wordt beloond. Boeren hebben behoefte aan langetermijnbeleid. We willen af van wisselende middelvoorschriften en heldere doelstellingen centraal stellen. Met metingen

op bedrijfsniveau en een Afrekenbare Stoffenbalans staan boeren aan het roer van het bedrijf en kunnen zij de vervuiling van bijvoorbeeld voer, mest en gewasbeschermingsmiddelen en daarmee de verliezen verminderen. Zo krijgen boeren de ruimte om te zorgen voor een voedselproductie die in balans is met de omgeving.

- Met een verdere verduurzaming zorgen we voor een agrarische sector die klaar is voor de toekomst.

Decennialang heeft onze landbouw op succesvolle wijze gezorgd voor hoge voedselproductie tegen de scherpste prijs. Maar productie en export moeten geen doel op zich zijn. We geloven in een sector die wereldwijd voorop blijft lopen door haar kennis en innovatiekracht.

- Eerlijke prijs voor de boer. Binnen de landbouw stimuleren we dat de boer een eerlijkere prijs voor zijn product krijgt. We willen dat de marktmacht in de keten schuift van de inkopers naar de agrariërs. We willen één Nederlandse duurzaamheidsstandaard zodat de boer een eerlijke prijs krijgt voor zijn product. De ACM ziet erop toe dat boeren en tuinders prijsafspraken kunnen maken over de productie en verkoop van duurzame producten.

- Bevorderen gelijk speelveld. We proberen regelgeving zoveel mogelijk in te voeren met andere landen. We zetten ons in om te voorkomen dat landen om ons heen producten met lagere standaarden kunnen importeren.

- De melkveehouderij is niet weg te denken uit het Nederlandse cultuurlandschap. We willen dat deze bedrijven grondgebonden zijn. Voldoende grasland is immers belangrijk voor de waterkwaliteit. De omvang van de Nederlandse melkveehouderij wordt de maatstaf voor de kalverhouderij. Ook voor intensieve veehouderij is plek in Nederland, op voorwaarde dat er stappen gezet worden op het gebied van dierenwelzijn op basis van een 'dierwaardige veehouderij', zoals die nu wordt gedefinieerd in het convenant.

PVV

- Laat de boer boeren en laat de visser vissen!
- Bied de boeren een goed toekomstperspectief en een eerlijke prijs
- Stikstofregels schrappen, op z'n minst versoepelen
- Stikstoffonds schrappen
- Geen verplichte uitkoop; geen onteigening
- PAS-melders legaliseren
- Kritische depositiewaarden (kdw's) uit de wet
- Zet onze nationale voedselvoorziening weer op 1
- Geen verbod pulsvisserij
- Geef vissers de ruimte; de zee niet volbouwen met windturbineparken
- Uitbreiding dierenpolitie
- Dierenmishandelaars, illegale handelaren, malafide broedfokkers, stropers, trofeejagers en de plezierjacht keihard aanpakken
- Professionele Nationale Dierenambulance
- Dieren onomkeerbaar bedwelmen vóór de slacht
- Verbod op ritueel slachten
- Financiële steun aan ouderen met een laag

JA21

- Onze agrarische sector speelt op Champions League-niveau. Dat komt mede doordat onze agrarische sector de laagste impact heeft op het milieu van alle landen in de wereld. Daar is JA21 trots op. Onze manier van werken is toonaangevend voor de rest van de wereld. JA21 wil realiteitszin in de natuurdoelen voor Natura2000-gebieden door te stoppen met wensdenken: de habitat die er was toen de Natura2000

gebieden werden aangewezen moet leidend zijn. Teruggrijpen naar ideaalbeelden van lang vervlogen tijden is niets meer dan peperdure luchtflitserie. JA21 staat dan ook pal voor de landbouwsector.

- Op 6 december 2022 heeft JA21 een initiatiefnota gepresenteerd om de grote knelpunten in de huidige Stikstofwet op te lossen. Wij hanteren een realistische interpretatie van het begrip “staat van de natuur”. De zogenaamde KDW (Kritische Depositiewaarde) is als instrument veel te rigide om de daadwerkelijke stand van onze natuur in kaart te brengen. Niet alleen de stikstofdepositie, maar ook zaken als hydrologie, natuurbeheerpakketten, menselijke activiteiten en de immer veranderende weersomstandigheden hebben immers impact op de natuur.

FVD

- Er is geen stikstofprobleem. Inkrimping van de veestapel is onnodig; boeren kunnen gewoon blijven boeren. Het is nergens voor nodig om onze visserij te decimeren. Ook hoeft de maximumsnelheid niet omlaag en kan de woningbouw worden voortgezet. Het volledige stikstofbeleid van tafel; kritische depositiewaarden, AERIUS en alle reductiedoelstellingen schrappen.
- Nooit over gaan tot gedwongen onteigening van boeren. Ook geen ‘vrijwillige’ uitkoop van boeren met belastinggeld; behoud van de agrarische sector als uitgangspunt.
- Veel meer respect, aandacht en steun voor onze boeren.
- Meer aandacht voor producten van Nederlandse bodem, verkleinen afstand tussen voedselproductie en consument, kinderen leren waar ons eten vandaan komt.
- Afrekenen met EU-belemmeringen die innovatie, zoals pulsvisserij, tegenhouden.
- Stoppen met het gemeenschappelijk visserijbeleid van de EU.
- Grondgebonden veehouderij stimuleren door vermindering van de regelgeving.
- In de EU keihard opkomen voor Nederlandse belangen qua landbouw en visserij.
- Stoppen met rewilding projecten en de natuur openstellen voor recreatie.
- Geen ‘eiwittransitie’."